

V Ljubljani, 15. maja 1919.

SVOBODA

DRUŽINSKI LIST.

VSEBINA:

1. Pavel Golia: Srečanje. — 2. Leonid Andrejev — Jože Vidmar: Iz povesti, ki ne bo nikdar končana. — 3. Vera Keslerjeva: Rada bila grm bi v pomladi! . . . — 4. Filip Uratnik: Temeljni nauki o socializmu. (Dalje.) — 5. Pavel Golia: Zlatolaska. — 6. Fran Albrecht: Mladi Jure. (Dalje.) — 7. Božidar Borko: Cvetoše trte. — 8. Pregled. — 9. Društveni vestnik „Svoboda“.

Letnik I.

Štev. 5.

Last in založba delavskega izobraževalnega društva „Svoboda“.

Tiska Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

„Svoboda“, družinski list, je glasilo delavskega izobraževalnega društva „Svobode“ v Ljubljani.

Izhaja dne 15. vsakega meseca.

Naročnina znaša letno 12 K. Člani društva dobe list brezplačno.

Upravništvo lista je v Ljubljani Šelenburgova ul'ca št. 6./II, kamor naj se pošilja naročnino. Sprejema se tudi oglase, katerim se določi cena po dogovoru.

Uredništvo lista je: Fr. Albrecht, Ljubljana, Sodna ulica 5/IV, kamor naj se pošiljajo vsi rokopisi.

Navodila podružnicam:

Pristopnina k „Svobodi“ znaša 50 h. Podružnice dobé do 1. februarja posebne pristopne izjave, ki jih mora vsak pristopivši član izpolniti, podružnice pa jih potem s pristopnino vred pri mesečnem obračunu pošljejo v Ljubljano.

Članarina znaša K 1.—. 10 h ostane podružnici, 90 h pa je poslati v Ljubljano. Zato pa dobé člani društveni družinski list zastonj.

Članarino naj se pobere vsak mesec obenem z oddajo družinskega lista in sicer za naprej, ker zaostalim ali nerednim članom ne bomo oddajali lista.

Obračun je poslati redno do 15. vsakega meseca tajništvu delavskega izobraževalnega društva „Svobode“ v Ljubljani, Šelenburgova ulica št. 6, II. nadstropje.

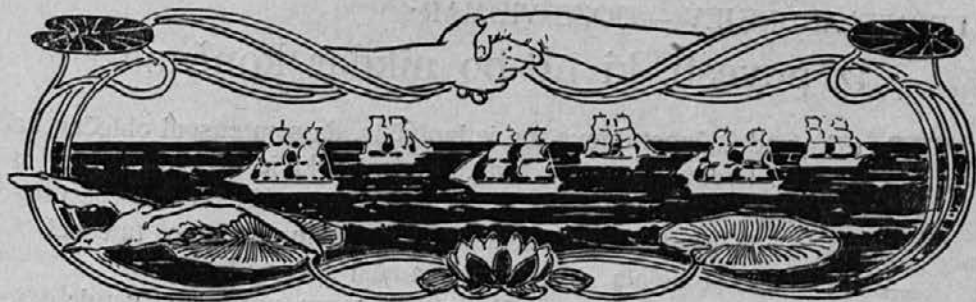
Denar pa je pošiljati pod naslovom: Konzumno društvo za Ljubljano in okolico (K. Rakovec), Ljubljana, — Sp. Šiška, Kolodvorska ulica 56.

Podružnice naj po možnosti ustanavljajo knjižnice, čitalnice, vrše predavanja, sestanke, izlete itd. Ustanavljajo naj pevske, godbene, dramatične, telovadne in druge odseke. Sploh naj skrbé za izobrazbo svojih članov ter goje počeno, trezno družabno življenje. Društvene prostore naj si poiščejo v zasebnih prostorih, da člani niso primorani posedati v gostilnah ter zapravljati denar. Za vsa pojasnila se je obračati na tajništvo „Svobode“. Želje glede predavanja je sporočiti vsaj 14 dni pred predavanjem.

Tajništvo „Svobode“ opozarja vse podružnice, da je prve in druge številke družinskega lista nekaj več natisnjene. To zato, da lahko vsakemu novo pristopivšemu članu ponudijo tudi prvo in drugo številko, seveda morajo pobrati članarino tudi za januar in februar nazaj. — Obračune za januar in februar rabimo nujno; poslati jih je tedaj **tako** tajništvu.

Redno do 10. vsakega meseca naj pošiljajo podružnice kratka poročila o s ojih priredbah in o svojem društvenem delovanju tajništvu „Svobode“ v Ljubljani, Šelenburgova ulica 6/II.

Odgovorni urednik Fran Albrecht.

PAVEL GOLIA:

Srečanje.

Samotna hodiš, šmarnično dehteča,
z oktavami strasti v srebrnem glasu,
ko te sred polj vrtnar skrivnosti sreča
med cvetjem in med sni v večernem času.

In kakor nada, ki, spokojno speča
o ljudski sreči poje v žitnem klasu,
si sred poljan. Vsa plaha in drhteča
gubi se tvoja nota v moškem basu.

Toda ko veter jutranji zaveje
in nad gorami zaiskri se zarja,
se vrača čez zamišljene aleje

brez cvetja in brez tebe sen vrtnarja.
In le spomin nad njim se zlobno smeje,
le molk njegovi kletvi odgovarja.

Iz povesti, ki ne bo nikdar končana.

Težka nedoločnost dneva me je izmučila, da sem zaspal oblečen na postelji. Prebudila me je žena. V njeni roki je utripala sveča, in sredi noči se mi je zdela jarka, kakor solnce. Za svečo pa je utripala bleda brada in nepremično so temnele ogromne, tuje oči.

— Veš kaj, — je dejala, — veš kaj: na naši ulici so barikade.

Bilo je tiho, strmela sva si v oči drug drugemu, naravnost v tuje oči, in čutil sem, kako blede moj obraz. Življenje se je oddaljilo — in se zopet vrnilo z glasnim utripom srca. Bilo je tiho, in plamen sveče je utripal, in bil je majhen, ne več jarek, toda oster, kakor kriva sablja.

— Ali se bojiš? — sem jo vprašal.

Bleda brada je zadrgetala, oči pa so ostale nepremične in so mirno strmele vame; in šele tedaj sem zapazil, kako tuje, kako strašne so bile te oči. Že deset let sem gledal vanje in sem jih poznal bolj kot svoje, toda sedaj je bilo v njih nekaj novega, čemur ne vem imena. Ponos — bi irenoval to nekaj, toda tam je bilo nekaj drugega, novega, popolnoma novega. Prijel sem jo za roko: hladna mi je odgovorila s krepkim objemom prstov in dlani, tudi v tem je bilo nekaj novega, česar nisem poznal. Tako ni še nikdar stisnila moje roke.

— Že dolgo? — sem vprašal.

— Eno uro. Brat je že odšel. Najbrže se je bal, da ga ne pustiš, in je natihem odšel. Toda jaz sem ga videla.

Res je torej: prišlo je. Vstal sem, in dolgo sem se umival — bogve zakaj, kakor zjutraj, ko sem hodil na delo, in žena mi je svetila. Potem sva upihnila svečo in stopila k oknu na ulico. Bila je pomlad, bil je maj, in v odprto okno je planil tak zrak, kot ga še ni bilo nikdar v starem, ogromnem mestu. Že par dni je počivalo delo v tovarnah in na železnicah, in zrak, ki se je očistil dima, je bil ves prožet z vonjem polja in cvetočih vrtov in mogoče rose. Ne vem, kaj diši tako lepo v pomladni noči, če greš daleč — daleč za mesto. In na brezmejni kameniti površini ni niti ene svetilke, niti ene kočije, niti enega zvoka, — in če zapreš oči, bi si lahko mislil, da si na vasi. Pes laja — evo! Še nikdar nisem slišal, kako laja pes v mestu in sem se zasmel od sreče.

— Slišiš, — pes! ...

Žena me je objela in mi rekla.

— Tam so na vogalu.

Nagnila sva se preko okna in tam, v prozorni temni globočini sva zagledala nekako vrvenje. Ne ljudi, temveč vrvenje. Lomili so nekaj, gradili so nekaj. Nekdo se je premikal tako nejasno, kakor senca. Naenkrat je zaropotalo: sekira ali kladivo. Tako zvonko, veselo — kakor v gozdu, kakor na reki, ko popravljajo čolne, ali grade nasip. In v predčustvu veseliga, živahnega dela, sem krepko objel ženo, ona pa je gledala preko hiš,

preko streh na mladi, priostreni mesec, ki se je že nagibal k zatonu. Tako mlad, tako smešen — kakor dekle, ki sanja in se boji razodeti svoje sanje, in ki sveti samo zase.

— Ko bo postal poln ...

— Ni treba! Ni treba! — me je prekinila žena v nerazumljivi bojazni. — Ni treba govoriti o tem, kaj bo. Zakaj? Ono se boji besed. Pojdiva tja.

V sobi je bilo temno, in dolgo sva molčala. Drug drugega nisva videla, toda mislila sva eno. In ko sem spregovoril, se mi je zazdelo, da je to dejal nekdo drugi: jaz se nisem bal, ta pa je imel hripav glas, kakor da ga duši žeja.

— Kako torej? ...

— Toda oni?

— Ti bož z njimi, mati jim je zadosti. In jaz ne morem.

— A jaz pa morem?

Vem, ni se ganila z mesta, toda jasno sem občutil: ona odhaja, daleč je — daleč. In postalo je tako hladno, in iztegnil sem roke. — ona pa se jim je izvila.

— Enkrat v stoletih imajo ljudje praznik, in ti mi ga hočeš vzeti? Zakaj? — je dejala.

— Toda lahko te ubijejo. In naši otroci poginejo ...

— Življenje jim bo milostljivo. Toda tudi če poginejo ...

In to je govorila ona, moja žena, žena, ki sem z njo živel deset let! Še včeraj ni poznala ničesar, razun otrok, in polna je bila skrbi zanje; še včeraj je z grozo lovila strašna znamenja bodočnosti, — kaj se je zgodilo z njo? Včeraj, — toda saj sem tudi jaz pozabil vse, kar je bilo včeraj.

— Ti hočeš z menoj?

— Ne srđi se! — Mislila je, da se srđim. — Ne srđi se! Danes, ko so oni tam zavrveli in si ti še spal, sem naenkrat spoznala, da je vse to: mož, otroci, — vse to — da je kar tako; vse to da je samo za sedaj. Ljubim te, silno, — našla je mojo roko in jo stisnila z ravno tako novo in neznano mi iskrenostjo: — toda, čuj, ropočejo? Ropočejo, in kakor da padajo neke stene — in tako prostorno je, tako široko, tako prosto. Noč je sedaj, meni pa se zdi, da sije solnce. Trideset let imam, in stara sem že, toda zdi se mi, da mi je sedemnajst let, in da ljubim nekoga s prvo ljubeznijo, s tako ogromno, s tako brezmejno ljubeznijo!

— Kakšna noč! — sem rekel: — kakor da ni mesta. Res tudi jaz sem pozabil, koliko let imam.

— Ropočejo, in ta ropot je kakor muzika, kakor petje, ki sem o njem sanjala vse življenje. In nisem vedela, koga ljubim s tako brezumno ljubeznijo, da se mi hoče plakati in smejati se in peti. Tako prostorno, tako široko mi je — ne jemlji mi sreče, daj, naj umrem z onimi, ki delajo tam in tako smelo zovejo bodočnost, in ki v krstah bude pogibnulo preteklost.

— Časa - ni.

— Ti govoriš?

— Časa - ni. Kdo si? Nisem te poznal. Ali si človek?

Tako zvonko se je zasmejala, kakor da ji je sedemnajst let.

— Da, saj tudi jaz nisem vedela tega. Tudi ti si človek? Kako je to čudno in lepo: človek.

Davno je bilo to, kar pišem, in ti, ki spe sedaj težko spanje sivega življenja in umirajo, ne da bi se vzdramili — ti mi ne bodo verjeli: v onih dneh ni bilo časa. Sonce je vzhajalo in zahajalo, in kazalec se je premikal na okrog, toda časa ni bilo. In mnogo čudovitega in velikega se je pripetilo tiste dni, in ti, ki spe sedaj težko spanje sivega življenja in umirajo, ne da bi se vzdramili, ti mi ne bodo verjeli.

— Iti moram, — sem dejal.

— Počakaj, dam ti jesti. Saj nisi ničesar jedel danes. In vidiš kako sem razumna: jaz pojdem jutri. Oddam otroke in te poiščem.

— Tovariš, — sem ji rekel.

— Da, tovariš.

Skozi odprto okno je lil vzduh polj in tišina in časih zvonki, veseli ropot sekire, jaz pa sem sedel za mizo in gledal in poslušal, in tako zagonetno - novo je bilo vse, da se mi je hotelo smejati se. Gledal sem stene in zdele so se mi prozorne. Kakor da sem z enim samim pogledom objel vso večnost, sem videl, kako se zrušijo stene, samo jaz pa sem vedno bil in bom vedno. — Vse mine, jaz pa ostanem. In vse se mi je zdelo čudno in smešno — tako neresnično — miza, jed in vse, kar je izven mene. Prozorno in lahko, kakor da je samo nalašč, samo za sedaj.

— Zakaj vendar ne ješ? — je vprašala žena.

Nasmehnil sem se:

— Kruh — tako čudno je to.

Pogledala je kruh, trd, izsušen košček kruha, in njen obraz je postal nekako turoben. Še vedno je zrla v kruh in si tiho popravljala z rokami predpasnik, glava pa se ji je malo, čisto malo obrnila v ono stran, kjer so spali otroci.

— Ti jih je žal? — sem vprašal.

Zmajala je z glavo, ne da bi odtegnila oči od kruha.

— Ne. Toda pomislila sem o tem, kar je bilo v življenju — prej. Kako je to nerazumljivo! In vse — čudila se je, kakor da se je prebudila iz dolgega sna in obšla z očmi celo sobo: — in vse je tako nerazumljivo. Tukaj sva živela.

— Bila si moja žena.

— Tam pa so naši otroci.

— Tu, za steno je umrl tvoj oče.

— Da, umrl. Umrl, ne da bi se vzdramil.

Najmlajša se je prestrašila v snu in zaplakala. In tako čuden je bil ta enostavni otroški krik, ki je trdovratno zahteval svoje — med temi pošastnimi stenami je zahteval svoje, tam spodaj pa so gradili barikade.

Jokala je in zahtevala svoje — laskanje, nekakih smešnih besed in obetov, ki jo pomire. In hitro se je pomirila.

- No, pojdi! — je šepetaje spregovorila žena.
- Hotel bi jih poljubiti.
- Bojim se, da jih zbudiš.
- Ne, ne bom.

Kot se je dognalo, starejši ni spal, vse je slišal in vse razumel. Devet let je bil star, toda vse je razumel — s takim globokim in strogim pogledom me je sprejel.

- Ti vzameš puško?
- Da, vzamem.
- Pod pečjo je, ne?
- Odkod pa veš? No poljubi me. Ali se me boš spominjal?

Skočil je v postelji na noge v svoji kratki srajčici. Ves vroč je bil od spanja, n krepko me je objel okolo vratu. In tako gorke roke je imel in tako mehke in nežne. Vzdignil sem mu lase na tilniku in ga poljubil na gorki, tenki vrat.

- Ali te bodo ubili? — mi je zašepetal prav na uho.
- Ne. Vrnem se.

Toda, zakaj ni jokal? Včasih je plakal še, če sem šel od doma po poslu, — kaj se je mari tudi njega dotaknilo to? Kdo ve — tako mnogo čudovitega se je dogodilo v onih velikih dneh.

Pogledal sem na stene, kruh, svečo, — njen plamen je utripal, — in prijel sem ženo za roko.

- No, nasvidenje.
- Da, nasvidenje.

Samo to, — in odšel sem. Na stopnjicah je bilo temno in dišalo po neki stari umazanosti; okrog in okrog samo kamenje in tema. Tipaje sem iskal stopnic in občutil sem nekaj novega, neznanega in radostnega in z ogromnim, radostnim, vseobsežnim čustvom mu grem nasproti.

VERA KESLERJEVA:

Rada bila grm bi v pomladi . . .

Rada bila grm bi v pomladi,
v plašč iz belih čipk bi se odela,
vsa v opojnem duhu te čakala. —
K meni bi čebela priletela,
v moji senci ptičica bi pela,
moja veja v vetru se zibala . . .
Jaz pa v solncu popje bi odprla,
in nevesta bela v pajčolanu
tebe s svojim vonjem bi vabila;
polna hrépenenja ponujala,

da odtrgaš beli cvet na veji,
da v jeseni, ko ostanem sama,
ko ne bo več cvetja na poljani
rdečih jagod bi v tolažbo dala.

FILIP URATNIK:

Temeljni nauki o socijalizmu.

(Dalje.)

III.

Kapital in kapitalizem.

Beseda kapital nam pomenja vse, kar omogoča izkoriščanje in kar vstvarja nadvrednost. Torej v prvi vrsti zemljo in stroj, v drugi vrsti pa znanje in idejo.

Oboje se da kupiti z denarjem. Zato pravimo v navadnem življenju kapital kratkomalo denarju. Poseben spremljevalec vsakega kapitala so obresti. Vzrok, ki omogoča plačevanje obresti, je tale: Denar, — oziroma to, kar se ž njim kupi, to je zemlja, stroj in znanje, donajajo novo bogastvo, ker omogočajo, da se ž njimi izkorišča nje delo. Le tedaj je torej kapital vir bogastva, ako smo v stanu pritegniti tuje delovne sile, da ga oplojajo. Kdor bi tega ne mogel in ne znal, temu leži kapital mrtev. In takih ljudi je dosti. Na drugi strani pa se najdejo zopet ljudje, ki bi kapital znali naložiti, — a ga nimajo.

Med tema dvema gospodarskima faktorjema mora priti do vzajemne podpore. Eden da na razpolago kapital in dobi zato v obliki obresti en del s kapitalom vstvarjenih nadvrednosti, drugi pa kapital naloži in dobi zato drugi del.

Vsak, ki prejema obresti, uživa torej sadove tujega dela. In sicer so ravno obresti tisti del sadov tujega dela, ki jih je spravilo v naš žep le naše materijelno bogastvo, in kjer ne igra osebnost nobene vloge več.

Še eno stvar si moramo prav predstavljati, ako hočemo pomen kapitala za družabno življenje prav presoditi.

Kapital je sila, ki stremi po tem, da se razširi in da obvlada ožjo ali širšo okolico. V njem je, če smemo govoriti z izrazi, ki jih rabi fizika, ekspanzivna težnja.

Kdor poseduje obširna veleposestva, bo skušal pritegniti toliko ljudi, da mu bodo vse posestvo obdelali. Drugače je njegovo posestvo brez prave vrednosti.

Kdor poseduje rudnik, ga bo skušal čim najbolj izčrpati. S številom rudarjev raste tudi dobičkanosnost njegovega rudnika.

Kdor je kaj iznašel in zna producirati boljše in cenejše, bo poizkusil razširiti svojo iznajdbo, kakor le mogoče. Čim več ljudi dela po njegovem navodilu, tem več ljudi mu daje za njegovo iznajdbo rento.

Ekspanzivnost in organizacijska sila kapitala pa ni neomejena, — vsaj v vseh primerih ne, — ampak ima svoje meje. Te meje v vzgledih, ki smo jih navedli, niso povsod enake. Različne vrste kapitala imajo v sebi različno stopnjo ekspanzivne sile.

Veleposestnik mora naseliti na svojem veleposestvu le gotovo število ljudi. S tem je omejen krog, ki ga more pritegniti v svojo službo. Vsi ti ljudje morajo vsaj živeti. S tem je omejena stopnja, do koje se more pri izkoriščanju posamezne delovne sile iti.

Rudnik se razlikuje od veleposestva že po svoji naravi v toliko, da se da tukaj produkcijo veliko bolj povečati, ker nismo vezani na samo površino zemlje. Izkoriščanje rudnika je omejeno po množini rudnih plasti, odvisno pa je tudi od stopnje, na koji se jamska tehnika navaja.

Največja je ekspanzivna sila duševnega kapitala tehničnega in trgovskega znanja. Ona je neomejena in je poklicana, da si osvoji ves svet. Vsi tisti, ki si tega duševnega monopola ne morejo ali ne znajo prilastiti sami, se morajo zbrati v lastnem gospodarskem interesu, — Marx pravi v Komunističnem manifestu »pod kaznijo pogina« okrog tehničnega iznajditelja in trgovskega voditelja. Te stvari moramo imeti pred očmi, ako si hočemo vstvariti o gospodarskem in socialnem življenju v predkapitalističnem srednjem in o kapitalističnem novem veku pravo sodbo.

V čim se ti dve razdobji razlikujete?

V srednjem veku prevladuje kapital zemlja. Srednjeveški kapitalizem se razlikuje od modernega predvsem po tem, da ne raste v mirnem navadnem razvoju tako skokoma, kot moderni. Bogastva ostajajo v srednjem veku približno enaka, razdelitev premoženj se ne izpreminja, vsak ostaja absolutno in relativno to, kar je bil ob rojstvu. Primerjajmo srednjeveškega grajščaka in njegov vpliv na okolico, in sedanjega usnjarja, ki je napravil v teku ene generacije iz usnjarne veletovarno, ki obvladuje ves trg ali mesto. Tam ostaja razdelitev moči, — vsaj v kolikor ne pridejo vmes vojske in drugi revolucionarski akti, približno enaka, tukaj pa se vse skokoma izpreminja.

Tudi v začetku srednjega veka imamo nekaj podobnega. Zakaj? Zato, ker je bila takrat zemlja še nenaseljena in neobdelana. V veleposestvu - kapitalu te dobe je bila takrat še ekspanzivna sila. Grajščak je moral vabiti koloniste in iskati sužnjev, ako je hotel svoj kapital docela izrabiti. Takrat so nastajali iz malih gospodov brez vojsk po samem gospodarskem razvoju često veliki, podobno kakor dandanes. Pozneje, ko je bila zemlja že razdeljena in obdelana, pa se je to nehalo. Socialna in gospodarska struktura je zadobila stalen značaj.

Če se v srednjem veku ni govorilo toliko o socialnih vprašanjih, kakor sedaj, se to nikakor ne pravi, da je bila srednjeveška družba pravičnejša kot današnja. To je le posledica srednjeveške stalnosti v družabnih nasprotjih. Takrat se ni pripetilo nikoli ali zelo redko, da bi po-

stal tvoj sosed čez noč tvoj gospod, — ker je napravil morda iz usnjarne tovarno, — vse je ostajalo tako, kot je bilo od nekdaj. Kmet je ostajal kmet, meščan meščan, vitez pa vitez.

Ker se v vse stalno človek privadi, tudi v stalno krivico, zato se o socialnih bojih v tej dobi redkeje sliši, kot v našem času.

Vse to življenje je vplivalo odločilno na vse mišljenje ljudi.

Takrat se brez dela sploh ni dalo živeti, razven, ako je bil kdo, kot je to naposled sam verjel, že po božji milosti določen zato. Vsakemu navadnemu človeku pa je bilo jasno, da mora delati, ako hoče živeti. Takrat ni bilo one gonje za rento, ki je poseben znak naše dobe in vse mentalitete modernega človeka.

Za to mentaliteto je značilno to, da hoče živeti moderni človek od kapitala, ne več od dela. Vse njegovo mišljenje gre za tem, kako naložiti premoženje čim najplodonosneje in živeti udobno brez dela. Ta način mišljenja bomo imenovali z besedo kapitalizem.

Zakaj se kapitalizem v naši dobi tako razvija?

Naša doba je doba iznajdb, doba, ko so trčila ljudstva z različno kulturo in različnimi sposobnostmi druga ob drugo. Znanje pa je tudi kapital — le spomnimo se na zgoraj navedeni primer o telefonu, — kapital, ki obvladuje gospodarstvo in hoče obvladati vedno več, dokler ne trči na enako močnega nasprotnika. Zaostala ljudstva se v lastnem interesu naprednejšemu gospodarstvu ne smejo in ne morejo ustavljati. Kdor se napredka duševno ne polasti, — ta se mora nasloniti na tujega kapitalista in večati njegovo moč. Ti kapitalisti se bore med takimi narodi za to, kdo bo tam gospodarsko vladal. To provzroča v moderni dobi veliko vojsk. Konkurenca med Anglijo in Nemčijo — najjačji vzrok in gonilna sila svetovne vojske — ima tu svoje korenine.

Mentaliteta naše dobe silí k iznajdbi, kombinaciji in špekulaciji. Uspehi, ki ji vse to dan za dnem tisočerm prinaša, silí druge k posne-manju. Tako postaja moderna družba z ozirom na svojo inicijativnost in naprednost, res nekaj čisto drugega, kot je bila srednjeveška.

Za velik del modernega tehničnega napredka se imamo zahvaliti temu duhu. To je njegova dobra posledica.

Njegova slaba posledica je — nepremišljenost, nespametnost in anarhija v produkciji. Človek s srednjeveškim mišljenjem in hotenjem je imel, kadar je produciral, vedno potrebo pred očmi. Ne tako moderni človek. On ve, da se da kapital, ki ga hoče izkoristiti, tem bolje izkoristiti, čim več se producira. Zato stremi moderni podjetnik za tem, da večja podjetje in razširja svoj trg čim najbolj mogoče. Pri tem se ne vpraša, ali bodo našli čevlji, ki jih dela, sploh kupca. On pravi: Ne vprašam se, ali ne delajo vse tovarne morda več čevljev, kot jih potrebujemo, ampak samo to, ali jih bom mogel jaz prodati. To pa mi bo mogoče, če bodo moji čevlji boljši in cenejši, kot drugi. Kaj bo z drugimi, mi je vse eno. —

Tako se dogaja, da delajo delavci blago, za kojega ne najdejo kupca. Za svoje delo ne dobe ne denarja ne kruha. Iz kapitalistične anarhije v produkciji, iz sistema, ki ne misli pri produciranju na potrebo, ampak samo na dobiček, nastaja velik del boleasnih potresov v gospodarskem življenju, ki jim pravimo krize. Nekatera konkurenčnih podjetij morajo propasti, ker vsa skupaj preveč producirajo.

Marx je v svojem delu »Kapital« dokazal, da morajo biti to v glavnem podjetja z manjšim kapitalom. Večji postajajo v konkurenčnem boju še večji, manjši pa propadajo. Tako se kapital vedno bolj koncentrira, — pod enim pogojem seveda če gre razvoj mirnim potom naprej in ne posežejo vmes revolucionarne sile. Obenem pa se tudi produkcija koncentrira in urejuje. Kjer se je borilo prej sto podjetnikov med seboj, tam določata v kapitalistični veleorganizaciji že kartel in trust, kaj bo kdo delal in kam bo kdo prodajal. V neustaljenost in nered prihaja zopet večja stalnost in red. Zopet se prideluje z večjim ozirom na potrebo.

Tako prihaja v družbo zopet nov duh. Misel na dobiček ni več organizator in regulator, organiziranje postaja smotreno.

To se pravi, da se umika kapitalizem socializmu, ki vidi izrodke.
(Dalje prih.)

PAVEL GOLIA:

Zlatolaska.

Kot v lahne megle, ki jih nad vodo
razstilja hlad večerne ure spešno,
ko mlade zvezde kopat se gredo,

zavila mojo dušo je pregrešno
v prozračne tkani tvoja nežna dlan,
ter jo oblaskala vso brezutešno.

In nisem bil več čmeren, ne bolan,
in bil sem zdrav od tvoje blagodatí,
da v noč zapel sem, kot v pomladnji dan,

ki se pestil v zelenju ves in v zlati
nad brezpomóčnim néhanjem ljudi — —

Ti pa si bila mojih pesmi mati,
najlepših mojih pesmi mati ti.

Mladi Jure.

(Dalje.)

Gosta črna tema leži preko zemlje, pršilo je, nato pa se je nebo odprlo in zdaj sije celo par drobnih jesenskih zvezd. Jure gleda vanje in neopredeljiva mešana čustva se prelivajo v njegovi duši. Tu, za tem zidom na dvorišču je čakal nekaj, večer za večerom, z razkljuvanim srcem, razbesnel, užaljen, maščevanja željen ter srepo strmel na ulico, ki vodi spodaj pod obzidjem. Čakal je nanj, na svojega edinega sovražnika v življenju. Ogromen brezoblični kamen je imel pripravljen na zidu... A zdaj mu je lahko v srcu, da ni izvršil tega dejanja. Saj je bilo blazno! si zagotavlja Jure in gleda v drobne mlečnobeke zvezde na nebu, razmišljajoč in pretresujoč svoje mlado življenje. In tudi to se mu v tem trenutku zazdi dobro, da se mu je tedaj tako temeljito in srečno ponesrečil tisti njegov brezupni poizkus v savskem drevoredu. Da je slabič, to se seveda ne da tajiti, a menda je tudi slabost človeku včasih v dobro in ne v zlo.. Posebno takemu naglemu, vročekrvnemu fantiču kot je on, Jure, ki čuti hitreje časih nego misli. Znabiti pa da to niti slabost ni? Kdo ve! Tega ni moč ugotoviti... In sploh —: Kaj neki ga goni in tira venomer, da bi nekaj storil, nekaj doživel? Saj vendar dela sleherni dan, sleherni dan drugo in novo in sleherni dan nekaj doživi. Odkod tedaj ta čudna, razžejana radovednost v njegovem srcu in možganih? Oh, seveda, saj to ni nič drugega nego radovednost. Otroška radovednost, kajpak: otroci in nerazviti dečki so tako radovedni. In če je še otrok, — da, kaj zato če je še otrok! Kje pa se je rodil človek, ki ni nikoli doraščal in je kar nenadoma od nekod zrel in izkušen priplaval po Savi v to življenje? Ni ga. In — je-li mar takšna posebna zasluga biti star? Kakšna slast mora neki to biti, ko človeku, ki je vse spoznal in vse doživel, od samih spoznanj in množice doživetij prično tako rano izpadati lasje, krušiti se zobje in tresti roke ter se mora tolažiti z onim najturobnejšim geslom, da ni nič novega pod solncem! Ah, kako je to smešno in pusto in žalostno pa bedasto, da, bedasto povrh vsega! Nič novega pod solncem! Saj to mora biti smrt, — takšna pusta prazna gniloba v človeku. In si pravi mladi Jure, da je vedno nekaj novega, sleherni hip in v slehernem prostoru, v vodi smrt, — takšna pusta prazna gniloba v človeku. In si pravi mladi Jure, da je vedno nekaj novega, sleherni hip in v slehernem prostoru, v vodi in v zraku, vsaka trava na polju, vsak žarek solnca, vsaka kaplja rose na veji. Poglavitno je vedno, kako človek objame s svojim pogledom bilko in žarek in rosno kapljo, da, to je edino, s kakšnim očesom človek upije vāse vse vse to: s čisto dušo mora srkati človek naravo in življenje, z živim, večno-živim, cvetočim srcem. Oh, mladost! In Jureta ni

več sram, da je deček, štirinajst let star. Ponosen je Jure na svoja leta. Štirinajst let je star, da, — ampak ni li on videl že smrti v lice tam doli v sivogrgrajočem vrtincu? Ni-li stal, obseden od črnega duha maščevanja, za tem zidom, morilec in ubijalec v svojem čistem srcu in misli? Morebiti so ljudje na svetu, ki so stari petdeset let in še več, pa niso videli smrti tako blizu in niso bili obsedeni, da bi ubijali niti s svojo najtišjo mislijo? Potem so ti petdesetletniki bolj otroci nego on, Jure, in ne poznajo življenja, ker ne morejo slutiti ledenookamenelih groz umirajočega in razpaljene, razkljuvane vesti ubijalčeve. In Jureta ni sram, da je štirinajst let star. Ampak zdaj stoji tu za zidom in čaka; Jure čaka razodetja . . .

Jure gleda v zvezde, v daljne, visoke zvezde na nebu in daljne visoke misli samoobtožb in samoopravičevanj prepletajo njegovo štirinajstletno lobanjo.

In nato se zmisli svojega prvega obhajila. Čudne, nestalne, vsekrižem zbegane so njegove misli. In nenadoma začuti v svojih kosteh lahen rezek trepet, nedoumno grozo pričakovanja, mraz in toplota hkrati se preliva po njegovi koži. — Ali se že bliža ura? vprašuje svoje srce, naslanja se na zid in tesno mu je v duši. — Ah, temu je že davno, pred šestimi, sedmimi leti je to bilo, ko je prejel Jure svoje prvo obhajilo. Svečano je bilo tedaj v njem od pričakovanja, neko široko, svetlo, prostrano čustvo; ves drug človek se je zazdel samemu sebi, vse manj otrok in bolj možat; njegova duša, ki je bila pripravljena sprejeti Krista v njegovem najskrivnostnejšem misteriju, se mu je videla kot družinska izbica doma, kadar jo je mati pred praznikom pospravila, očedila in prezračila. A vendar mu je bilo tesno in je čutil tajni trepet v svojih kosteh. In najmočnejša je bila v njem radovednost. Kje so časi, Jure? Širji je zdaj pogled, krepkejša je volja in danes . . . Ah, glej, ali ni danes prav tako?

Tisti hip je v počasnem in ostrem taktu šestero glasnih udarcev s cerkve sv. Bernarda prurušilo temo in tišino. Jure se je oddahnil, kakor da mu je palo najtežje breme z ramen. Ali trepet je še ostal v njegovih kosteh. Sunkoma se je okrenil in zazrl v smer proti vhodu.

Eh, kaj neki trepečem tako po otroško . . . Šalobarda! se kara Jure, zaničevanja poln. — Saj se še v šoli pred najstrožjim profesorjem nisem nikoli tresel; celo pred njim ne, pred svojim močnejšim sovražnikom . . . In če nisem prav nič znal, — oh, vedno sem se pošteno in častno izrezal! Tukaj-le pa — ta smešna, otročja zgodbica . . . In vrh tega: kaj neki se ima zgoditi? Nič, morda spet razočaranje, kakor vedno, tudi sedaj . . . Ostudna plehkost ostane človeku v duši, nekaj osladnega, zoprnega, kot bi se napil stoječe vode. Tovariši so se prerivali pred oltarjem, presenečen je videl, kako so hlinili nekateri pobožnost, ki je niso nosili v srcu, po očeh, po licu, po vsem je videl Jure to hlimbo, nekdo je izpregovoril celo neslano opazko. Klečali so tam in zavžili . . . Juretu se je zavrtelo za hip v glavi, zastalo mu srce: tako mehanično se vrši vse to, čisto vsak-

danje... Kjer so ljudje, ni lepote, ni zbranosti ni pobožnosti. V samoto so se podajali svetniki. In sploh: — če je ne bo? ako ona niti ne pride?

Jure je počasi in mirno spet okrenil svoj pogled k zvezdam. Neslišen veter se nosi po zraku, le doli zraven Save šelesti velo listje. Kakor srebrn, neoskrunjen pas, ves posut in vezen z zlatimi odsevi zvezda, se vije v temo Sava, tiha in globoka. In zadaj stoje gore, gore v jesenskem mraku kakor z najfinejšim pajčolanom krog svojih brezgibnih veličastno-mirnih ramen. Tam bi se dalo živeti, Jure, tam na gorah. Pod zatišnimi skalami, visoko gori za tistim prozornim pajčolanom bi bival človek s svojim iščočim, razžejanim srcem, slikal solnce in nebo v požaru luči in svet, zbičan v demonskih vihrah prirode, tam bi potešil svojo žejo in glad z mislimi, s temi najkrasnejšimi mislimi o življenju in ljudeh in dolini. V dolini je tesnoba doma. Vasi in trgi in mesta, hiša se drenja tik hiše, človek tik človeka in vsi — kakor neznanec z neznancem, sovražnik s sovražnikom. Od daleč pa se človeku razširi vedri pogled in kamorkoli seže oko, vse požegna z ljubavjo in dobroto in lepoto... Ampak če ona ne pride? Če zares niti ne pride?

In že stoji za njim.

»Jure si ti?« vprašuje Mimica od daleč z negotovim glasom.

Jure se okrene, roke mu omahnejo ob životu navzdol in njegov pogled se nepremično zastrmi v malo postavo, vso omotano v svoj šal, ki stoji par korakov pred njim pod kostanjem.

»Mislil sem že, da ne pridete,« se vzdrami Jure, stoječ še vedno brezgibno na svojem mestu.

»O, pa sem vseeno prišla, ti vitežki snažilec čevljev!« se heheče s pridušenim glasom Mimica in hiti besedičiti, da bi zakrila svojo razburjenost. »Gani se vendar, Jure! Sem stopi k meni, pod kostanj, tam je presvetlo... Če bi mama pogledala na dvorišče, bi naju takoj opazila: mama je gluha, ampak vidi dobro, o, še preveč časih, kadar ni treba... Glej, Jure, koliko je zvezd! Jaz imam rada zvezde posebno jeseni, tako nežne so in kot da nekaj milega pojó... Katera je tvoja, Jure?«

»Moje so vse,« pravi Jure modro in še vedno mu drgetajo kolena.

»Oho, Jure, skromnost in ponižnost pa ni tvoja čednost kot vidim... Glej, moja je tista, ona drobna, malcena, ki se venomer utrinja, ali vidiš? Ne? Saj čisto razločno sije... Tako se leskeče, drobna je, nič večja od glavice zlate bucike... Ne vidiš? Kako da ne vidiš? Nad Savo, glej vrh tiste temne lise za gozdom... Križ božji ti nič ne vidiš! Najprej jih je gosta čreda, potem je naravnost na desno ena velika, potem ena manjša, potlej ni nobere in nato je moja...«

»Ah, ona na levo na zapadu za Sedlom?« išče Jure in oba strmita v nebo in kažeta s prstom vsekrižem.

»Ne na levo, Jure, ti nič ne vidiš! Na desno...«

»Da tam je Mali voz... O, to je Orion! Ne, to ni Orion...«

»Ah, Orion in Mali voz! Jaz nič ne vem, kako ji je ime. Rada jo imam, ker je mala in se tako utrinja, kot bi se smejala... Čisto živa je... Kje pa si se naučil ta čudna imena?

»V šoli so nam povedali in v knjigah sem bral.«

»Ti si pustež, Jure. Vedno govoriš o šoli in o knjigah... Kaj mar misliš, da sem jaz čisto neuka? O!... Ampak kadar si z menoj skupaj ni treba, da bi premleval to učeno slamo. Razumeš? Jez nočem, da bi se vedno postavljaj v ospredje in se bahal pred mano. Razumeš?«

»Da; več ne bom govoril o teh rečeh,« pravi skesano Jure.

»Dobro; — in zdaj: Kaj sva se domenila?«

»Da mi navijete uro, Mimica,« se prostodušno nasmehne Jure.

»Hehehe... tako je, ti fant! Ti nisi pustež. Pretkan si, samo povedati nič ne veš. Tak kaj hočeš torej od mene, Jure?«

»Hočem... tisto, kar —« prične Jure junaško, ali besede mu nočejo iz grla.

»Tisto!... Vidiš ga! Kakor lesen je... Da bi te poljubila, kajne, to bi rad?« se smehlja navihano Mimica z zardelim obrazom in mežika z levim očesom.

»Da to bi rad,« ponovi Jure in stopi hrabro čisto blizu k Mimici ter se z navdušenjem zastrmi v njen obraz, ki mu sije nasproti. Kako igrajo jamice v njenih rožnato prosojnih licih, njen topi nosek se blešči kakor iz najfinejšega voska, njena ovalna drobna bradica se stresa od tihega notranjega smeha in njene vijolične oči utrinjajo stotero luči in vzblestevajo kot dvoje malih okroglih opalov, tako svetložive, nagajive, polne zlobnih iskrih plamenčkov... Oh, ti grlica najslajša! zadrnti v Juretu in vroč val srca mu hoče razbiti prsi. Na jamice bi te poljubil, v te mile jamice tvojih lic, sladkih kot dvoje marelic...

»Ampak vidiš, Jure,« nadaljuje Mimica in njen glas se je nenadoma izpremenil, ves važen je in učeniški, »ni vsa modrost in umetnost samo v šolah in bukvah, oh, le nikar si nikoli ne domišljaj tega! V teh rečeh je drugačna umetnost, veš... A te ti še ne poznaš zdaj in ne razumeš. Premlad si še. A zapomni si, da tudi ljubezen pozna neke vrste umetnost. Razumeš?... Ali si že kdaj slišal kaj takšnega?« vprašuje deklica sila zviška in zre s koketno-naivnim smehljajem v Jureta, ki stoji pred njo slušajoč njeno modrost kot skromen negoden učenček.

»Da, slišal sem že,« odgovori učenček Jure z negotovostjo, ker ne ve, ali bi ne kazalo bolje potuhniti se in zatajiti. »Latinski pesnik Ovid...«

»Hu!« prhne Mimica srdito vstran in že je spet ogenj v strehi. »Molči! Spet ta puščobna učenost... Kaj naju briga, latinski pesnik Obid!... Tu sva ti in jaz, Jure in Mimica, pa nihče drugi! In — kakor rečeno — prva točka te umetnosti, ki pa je ti še ne poznaš, slove takole: Kadar dekle prvo in prvokrat poljubi fanta, ga mora poljubiti na levo lice... tako-le, glej!

Bliskoma se skloni Mimica k Juretu in se za trenotek dotakne s svojimi ustnami njegovega lica. Jure zapre oči, nagne glavo in stoji kakor ostolben, z rokami mrtvo navzdol povešenimi. — »Kaj je to?« zadrhti začudeno njegov glas in Jure odpre presenečen svoje oči. Bilo mu je za hip, kot bi ga kdo nepričakovano opalil z vlažnim koprivnim listkom po licu: zasklelo ga je in zapeklo.

In ko si za trenotek pogledata ta dva otroka v oči, je v obeh mučna zadrega in molk. Jureta je sram; smešna in otročja se mu zdi ta reč. — To da bi bilo... razodetje? pomisli zaničljivo in toliko, da ni pljunil v kot, kakor bi v tem trenutku na njegovem mestu brez dvoma storil njegov oče-modrijan. To lizanje... Toda pred njim se smehlja Mimica, ta coprnica sladka, v tla poveša svoja koketna lica in mimo Jureta vstran gleda in z rokami si venomer ureja in popravlja svoj šal; in vidi se, kako je vsa nestrpna in nemirna in da ne more molčati.

In že pričinja s svojim čebljanjem; njen glas drhti narahlo.

»Vidiš, Jure, to je prva točka te umetnosti. Kaj takšnega ni napisanega v tvojih knjigah, ne-li? Ah no, Jure, povej, zini kaj! Kakor mrtev si... Kako ti je pogodi prva točka?« se smehlja Mimica čudno vznemirjena, iščoč Juretovih oči.

»Kako? Saj ne vem...« zašepeče z odkritosrčno nerodnostjo Jure in ne more dvigniti k Mimici svojih oči. Razočaranje je v njem. »Vročé mi je...« pravi.

»Vročé? Uh!... Zares?« vprašuje z živim zanimanjem Mimica in se smehlja v njegovo lice. »Pa zakaj ti je vroče?«

»Kakor bi me kdo s koprivo po licu,« nadaljuje še bolj nerodno Jure in se s strani ozre v Mimico, ki pa se je nenadoma vzravnala in privila šal tesneje k svojim prsim. Nasmeh njenih lic je ugasnil, koketno-ponosno so zablestele njene oči ter se pričele naglo utrinjati. Čuda porogljiv, skoro žaleč je njen glas:

»Ubogi fant! Kot bi te kdo s koprivo po licu!... Strašno! In da ti je vroče, praviš? Ampak tu zunaj je mraz... Saj se prehladiš, ubožček, zbolíš mi... Šibkega zdravja si menda... Ali naj ti posodim svoj šal? Nočeš?... Ali jaz ne morem biti kriva, ako postaneš bolan! Na, ogrni si moj šal... Ali pa pojdi gori v sobo, mama naj ti skuha čaja in lezi takoj v posteljo in čez glavo se ogrni! Tu ne smeš stati, vročinsko bolezen dobiš, prepil je... Tudi meni je mraz, jaz moram iti. Mama me je poslala v frgovino. Skoro pozabila sem.«

In že se okrene Mimica in hoče iti.

— Oho, coprnica mala, porogljiva, --- tako se nisva domenila! se hipoma ojunachi v sebi Jure; kvišku se vzpne, prsi se mu vzbočijo in kot da se je nenadoma vzbudil v njem mož, stopi z odločnim korakom za Mimico in se dotakne njenega šala.

»Mimica!« In zares je njegov glas možko-ukazovalen.

»Kaj pa hočeš še od mene?« se zdrzne dekleta in pogleda zviška nanj ter postoji; in venomer mežika z levim očesom.

»Mimica, saj to je šele začetek, — prva točka, — to mi ni dovolj!« se nasmehne Jure.

»Začetek? Ni dovolj? ... Začetek česa?« Ponovi Mimica zviška in kot da je vse pozabila.

»Začetek te umetnosti. Jaz bi rad spoznal to umetnost; zanimiva je. Kako slove druga točka?«

»Druga točka? ... Kaj vem jaz! In sploh: huda sem nate. Ti me venomer jeziš. Oh, ne, saj me nič ne jeziš! ... Kaj pa me brigaš ti? Kdo pa si ti? Sam si rekel, da si otrok ...«

»Otrok sem in zato bi rad spoznal to umetnost.«

»Ta umetnost ni za otroke. In sploh: to umetnost — kakšno umetnost neki? Saj jaz sama nič ne vem. V šoli vprašaj, v bukve poglej! Huda sem nate.«

»Oh ne, Mimica, to pa ni res. Niste huda name, jaz vem dobro. Jamice so v vaših licih, o, vi niste huda name!«

In, glej, zares so nenadoma jamice v njenih licih: dvoje majčkenih milih jamic. Ah, ti Jure, kujon!

»Tako? Nisem huda nate? Kdo pa ti pravi to?« vprašuje Mimica skrajno začudeno. O nenadoma se prično utrinjati nje opalne oči v prečudovitih žarih, sunkoma vzvalove njene prsi, njen nagli glas se trga in drhti, kakor prihajajoč iz globin vzburkanih čustev, ko se nagne k mlademu Juretu s svojim razpaljenim licem. »Huda sem nate, o, resnično sem huda ... Ali ne vidiš? ... Srdita sem, ker si tako lesen ... Kaj pa si tako lesen in neroden? Ali ne veš, da dekleta ne maramo takih štorastih junakov? Jaz ti govorim, prigovarjam, vprašujem, ti pa stojiš in molčiš in gledaš v tla in preudarijaš ... Ne, saj jaz vem, da si drugačen, da niti otrok nisi več. O ne, ti nisi več otrok in tudi lesen nisi, ampak vseeno si včasih kakor tnal ... In zato sem tako srdita nate!«

V tem hipu raztegne Mimica svoje roke široko, da ji zdrzne šal z ramen na tla. Z nepojmljivo naglico se oklene Jureta in ga privije z obema rokama na svoje prsi. In poljubi ga na usta, poljubi ga drugič, tretjič ...

»Oh!« zaječi Jure, zapre oči in umolkne. Za trenotek so se izmaknila tla pod njegovimi nogami, vse je zažarelo krog njega in zadehtelo; v njegovih ušesih je zašumelo kakor odmev silnega krika; in ko je začutil njene goreče ustnice na svojih ter tesni objem njenega telesa in rok, se je prelila v njegovo kri nečloveška moč, kot da se mu je speča mlada jakost njegovega razžeganega, po življenju hlepečega srca raztopila po vsem telesu in mu pronikla v mozeg. V neukrotljivi, besni strasti, ki ga je napala, je zgrabil štirinajstletni Jure s svojimi kmet-skimi, polrazvitimi mišičastimi rokami s trdo in grobo nežnostjo mehko-voljno nežno telesce Mimice in jo vso prižel nase še tesneje, da je de-

kletu zastajal dih. V njegovih prsih se je razbesnel blazen vihar. Na ustna jo poljublja, na ušesa, na vrat, oči, jamice v licih...

»Ti... ti... ti...« se trga Juretu iz prsi brez vsake zveze in njegov glas zveni kovinasto-trdo. »Ti, Mimica, zares jaz sem drugačen... Grlica, moj novi jezik... in tvoje jamice, ti coprnica sladka... Jaz bom s svojim daljnogledom vse zvezde... Risati znam... pravijo, da postanem velik umetnik... in ti, ti... Mimica... jaz te naslikam z jamicami... in vse, karkoli hočeš... storim...«

In venomer se vsesavajo njegove ustnice vanjo in v njem je s slehernim poljubom silnejša moč. Široko, svetlo je v njegovih prsih, kot da so se vse zvezde neba razžarele tam notri v srcu, ki v neizrazni radosti in v hipoma vzbujeni zavesti moškega ponosa bije in udarja ter hoče raztrgati Juretu mlado, krepko oprsje. Oh, večno stati tako, večno pod jesenskimi zvezdami v mrki večerni sencu kostanjevi, mlad, razžejan in piti spoznanja prve opojne kaplje z njenih ust, zavzet in blazen ob sladkem razodetju te nedoumljive skrivnosti!... In Jure privija k sebi mladi životil devoyke, prsi na prsi, bok k boku in od temena do nog pretresa njegovo telo sladki krč.

Mimica se oteplje, brani se ga z rokami; v njenem glasu je smeh in jok, pridušeni krik, srd in tožba in prošnja.

»Ne, Jure, ne tako! Saj to je greh... Slišiš? Kakšen pa si, Jure? Mami bom povedala... Tak izpusti me — ah, takoj me izpusti, Jure, takoj... slišiš? Ne, kakšna čudna strast je v njem, kako ves gori in se trese!... To je greh, Jure... Oh, otrok, kako si divji in močan! Moj bog, če bi Miloš to videl... oh, Miloš! Tak izpusti me vendar, takoj — pri tej priči!... Srdita sem... V trgovino moram.«

Ko se Mimica slednjič oprusti Juretovih rok, dvigne šal, ki ji je zdrsnil na tla in si v naglici naravna lase in obleko ter odbeži brez pozdrava, stoji Jure v temni sencu kostanjevi, — sam —, s hrptom podprt ob deblo starega drevesa in strmi predse v prazno noč in temo; top je njegov pogled, brezsmiseln izgubljen smehljaj mu poigrava krog polodprtih usten; nozdrvi mu drgetajo, na sencih čuti biti žilo. V silnih bolestnih sunkih se dvigajo in ugrezajo njegove mlade prsi.

»Mimica — Mimica — Mimica!« jeclja njegov jezik komaj slišno in Jure ne ve in ne čuje, kaj mu izgovarjajo ustnice, ko se kakor pijan s krilečimi rokami opoteka sredi dvorišča. Na obzidje za cesto se nasloni s svojim telesom in z rokami si zatisne obraz in oči. Sili se, da bi mislil, da bi s treznim razumom hladno premotril in presodil svoj doživljaj, toda presilen je naval njegovih čustev, v njegovi lobanji je vse zbrisano, kaos, yaloveč semintja, ki se ne more ustaliti v določno obliko. Njegovo srce je prepolno vsega: kakor v peklu, kakor v najslajšem peklu, pretresajo Juretove prsi paleča, kot živi ogenj pekoča čustva in vsa njegova mlada kri žari v tem rdečem plamenu. Kakor potres je v njem. In hipoma vztrepeče vse njegovo telo, ramena mu vzdrgetajo v

konvulzivnem sunku in Jure se kakor zlomljen sključi vase... Tako je v prirodi, ko se pod silnim zračnim pritiskom vžge v zadušno temo, nasičeno z elektriko, mogočen blisk, ki s silnim gromom pretrese nebo in zemljo; in nato prične tiho rositi...

Zvezde sijajo na mladega Jureta, tih, mrzel veter pošumeva v starem kostanju, ki stresa zadnje vele liste s svojih vej. Težak voz ropoče spodaj na cesti in ruši tišino naokrog. Ko se Jure vzdrami in upré svoj pogled navzgor, je v njem samo še svetla, brezmejna sreča. In Jure pre-mišlja, kam bi dal to svojo srečo, kam bi skrnil pred ljudmi to žlahtno čustvo, da bi vekomaj živelo v njegovem srcu. Z naglim korakom pre-meri dvorišče in že stoji na ulici.

In ko se za trenotek razgleda naokrog, se mu vidi vse tako malo, tesnobno in vsakdanje-dolgočasno tam zunaj. Svetiljka stoji pred hišo, petrolejska leščerba z okajenimi stekli, ki tako revno in, kot bi dremala, sije v jesenski mrak; v njegovi duši je bogat lestenec živih žarkih luči. Tapatam stopa kak človek po ulici. Z dolgočasnim lenim korakom, ki se mu očividno nikamor ne mudi in s topo malobrižnostjo se počasi pre-mika človek, stopa mimo Jureta in se s pustimi očmi ozre vanj. — Kakšni ljudje so to! se čudi mladi Jure in kakor da jih prvič vidi. — Saj nimajo duš, samo napol ljudje so, pajčevino in dolgčas preko obraza...

Kam bi s svojo svetlo srečo, Jure, s to mlado, ki hoče sijati in ble-steti, ogledovati se v svojem lastnem zrcalu? Saj bi se udušila v tesnobi teh bajtic, posušila pod pustimi pogledi ljudi, — ta cvetka mimoza, okadila se in izgubila svoj demantni soj v dremavi luči teh petrolejk. Zunaj sijajo zvezde, ljudi ni in samo prosta svoboda diha naokrog. Sreča hoče širiti, odprtih obzorij, neba, ki se prosto lije v vse dalje, visokega izčiščenega ozračja. In Jure se nameri na pot, ki vodi iz mesta na polje. Naglo stopa, vzravnan in ponosen, z dvignjenim licem, njegov korak poje in zveni. Kretnja njegove roke dirigira pojoči takt njegovega koraka. Ljudje ga srečujejo in se ozirajo vanj in tudi Jure gleda vanje z očmi, ki jih prodi-rajo liki breztelesne sence. In nihče teh ljudi ne slutit, da je to Jure, tisti štirinajstletni pohabljeni deček, ki ima eno nogo krajšo od druge. Tako je on v tem hipu mož. S svojimi iskrimi očmi, pijano razbleščanimi, pri-poveduje mladi Jure ljudem in svetu svojo blaženo srečo, svoj veliki do-življaj: Da, jaz sem Jure, štirinajstletni mož, bodoči veliki umetnik-risar, ki ga pozna in ceni svet in ki sem iznašel tudi novi sloveči jezik in izumil najenostavnejši astronomski daljnogled... Mene je poljubila nocoj, prav to uro, odrasla deklica, najlepše dekle na vsi ti vaši bogati zemlji. Na-ravnost na usta me je, poljubila, — pa ne samo enkrat! Jaz sem držal njeno telo v teh svojih rokah, da, v teh svojih mladih močnih rokah in tudi jaz sem jo poljubljal...

In že stoji mladi Jure zunaj v najtišji tišini spečih polj. Polje je mrtvo zdaj in velo in njegov jesenski pokoj je sredi teh večernih somrakov naj-slajši človeškemu srcu; kakor vlažna, z biseri vezena pajčevina leži

preko vse ravnice, mehko valujoče... Jure sname klobuk z glave in se razoglav razgleduje naokrog. In vsa tišina, ki snuje okolo njega, mu je znana in dobra, kot od vekomaj verna prijateljica in zaveznica njegova; znano in prijateljsko mu je tudi tajnostno-zamolklo golčanje, šum, ki ga poje reka v bližini, lijoča se v globokih duplinah krog orjaških peči poč mestom. Kolikokrat je že zavzet prisluškoval skrivnostnemu šepetu voda, tej sladko-enolični, enostavno-lepi melodiji prirode in zdelo se mu je vedno, kot bi govoril glas zemlje naravnost iz njenega srca k njegovemu srcu. Neštetokrat je prihajal mladi Jure sem tešit svoj mladi nemir, vedrit svoj kalni pogled in se upijanjat s svojimi nepotešnimi mislimi in sanjami, ko je, sedeč na svojem prostoru, k si ga je izbral vrh pokopališnega obzidja zadaj za cesto, kjer ga ni opazil nihče mimoidočih, strmel v svoj daljni dom visoko gori med gorami ali pa zrl na bleščeče križe pod seboj na pokopališču ter premišljal o zagonetno-nerešljivi usodi teh mrtvih neznanih ljudi, ki so bivali v svojih ozkih domovih pod zemljo, — pozabljeni tujci. In groza je bila v njem ob teh mislih, a to grozo je ljubil prav tako, kakor te mrtve neznane pozabljene tujce, ki so bili mlademu Juretu često, o mnogokdaj dražji od živih in znanih ljudi! Saj je čutil njegov mladi gibki duh svoj svobodni vzmah, ko je preko teh neznancev, ki so spali tam doli, prosto ustvarjal in snoval usode po svoji volji, gnetel in kvasil duše z njih kompliciranimi nagoni, radostmi in bolečinami ter vdihaval življenje ljudem — možem in ženam — kakor jih do zdaj mladi fant še ni srečal na svoji poti nikoli. Vse jih je odel v romantični ornat svojih sanj. In tam na pokopališčnem obzidju je časih caroval mladi Jure, kraljeval nad — grobovi...

Tudi nocoj je krenil s ceste preko travnika ter zasedel svoj prestol na zidu. Toda nocoj ne snuje mladi Jure tujih usod, nocoj mu je glas srca tako silen in ukazovalen, da mora misliti izključno nase. In njegova sreča postaja tišja in vse tišja; krog njega naokrog je razlit sam soj.

S hvaležnostjo v svojem mladem skromnem srcu se zmislil Jure Mimice in da mu je dala to najvišjo slast, ki jo more občutiti človek: da je s svojimi najslajšimi ustnicami poljubila njega... Oh, kako jo ima rad, saj bi ji vse dal in kako je nesrečen v tej uri, da ima tako malo: samo nekaj knjig na svoji polici v omari, — to je njegovo premoženje... Z ginjenostjo se spominja njenih milih jamic v licih; s tiho-trepečočo grozo naslad se predaja občutku te blazne pijanosti krvi, ko je, kot z žarečimi verigami, s svojimi rokami zvezal njeno telo s svojim in se vsesal v njeno deviško lice... Strašno je bilo in lepo; saj mora biti nekaj strašnega v lepoti; lepota, ta najfinejši sok človeške duše, oh, to mora biti tisto, kar vekomaj pretresa človeškega duha in ga osvaja in podjarmlja... Požar duše! je rekel mladi Jure nekoč; dobro je povedal.

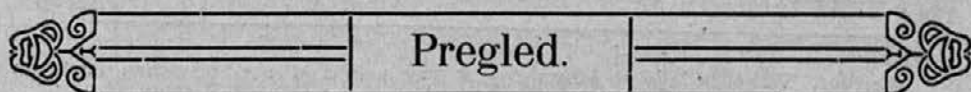
(Dalje prih.)

Cvetoče trte.

Razcvele so se trte nam nocoj.
— Po nebu tavajo oblaki,
čez griče sklanjajo se mrački
in v zraku čuti se meden napoj.

V deviškem cvetju že kali, kali.
Pihljaj le, veter, čez gorice!
Čebele so prišle, sestrice,
in mlada rãdost vso se noč gosti.

— Oblaki šli so daleč v beli dan
in šla je rãdost mladoletja.
Vse v strahu plahega zavzeta
so našle trte prvi grozd droban.

Književnost.

Maksim Gorkij. Ob petdesetletnici tega velikega ruskega socialnega pisatelja, ki je obenem tudi eden največjih svetovnih pisateljev, se hočemo malo ozreti na njegovo delo. Rojen je bil 26. marca 1869. leta. Revnih staršev sin ni mogel obiskovati kakih šol, ampak je moral postati navaden delavec. To je bilo zanj zelo koristno, ker je tu izkusil vse gorje človeškega življenja. Iz kraja v kraj je hodil iskat kruha, trpel lakoto, pomanjkanje, sploh spoznal vse, kar spremlja — delavca. Sočasno se je pa — kolikor je pač mogel — izobraževal. Naučil se je pisati, brati in si pridobil tekom let tako znanje, kot ga ima sedaj. Iz tega vidimo, da je samouk. Vse trpljenje v mladosti, je porabil kot snov svojim spisom. Zato opisuje večinoma socialno življenje sužnost in tlačanstvo človeštva, v spisih neizmerno sovraži duševno zaostalost vsakega posameznika. Nekdo pravi o njem: „da ima malokdo tako neoporečno pravico biti apostol takega idealizma, kakor ravno Gorkij, ki je izšel iz najnižjih slojev, med trpljenjem in bridkostmi življenja razvil sile svojega duha in postal takorekoč sam iz sebe svetoven pisatelj, ljubljenec milijonov in milijonov čitateljev.“ Te milijone čitateljev si je pridobil že s svojimi prvimi deli. Znani so spisi: „Toma Gordjejev“, „Orlowska zakonca“, „Sazubrina“, „Kajn in Artem“, „Priatelji“, „Mati“, „Potepuh“, drama „Na dnu življenja“ in še mnogo drugih. V črtici „Človek“ nam prav dobro kaže, kak namen da ima življenje, kak da je človek sploh. Tu pravi n. pr. o smislu življenja: „Smisel življenja vidim v ustvarjanju, a ustvarjanje samo sebi zadostuje in je brezmejno. — Grem, da zgorim svetlo in kolikor mogoče globoko razsvetlim temo življenja. In smrt je zame plačilo. Drugih nagrad ne rabim; jaz vidim: vladanje je sramotno in dolgočasno, bogastvo je težavno in neumno, a slava je predsodek, ki je vzniknil iz tega, da ljudje niso znali ceniti samega sebe in iz njih suženjske navade poniževati se.“ — Njegova dela so prestavljena v vse svetovne jezike. Tudi mi Slovenci se lahko ponašamo z nekolikimi prevodi njegovih del, kot so to „Mati“ (izšla v založbi „Zarje“), „Toma Gordjejev“, „Človek“ itd.

Videli smo Gorkega kot človeka in pisatelja. Oglejmo si ga še kot žurnalista in politika. V zadnjem desetletju se je podal tudi v javno življenje. Kot socialist je bil večkrat

od carske vlade zasledovan in preganjan. Ustanovil si je list „Novaja Žizu“ (novo življenje) in tu zagovarjal svoja načela i politična i socialna (ki smo jih omenili že v prejšnjem odstavku.) — Pa prišlo je do revolucije, najprej do socialne, pozneje do socialistične. Zavladali so komunisti. Začetkoma jih je v „Novaji Žizni“ zelo navadali. Radi tega so mu komunisti list na pomlad 1918 ustavili. Čez nekaj časa se je pa tudi Gorkij pridružil komunistični stranki. Tu deluje v ljudskem komisarijatu za narodno prosveto in pomaga večati kulturni nivo in samozavest proletarijata in sploh nižjih slojev. Uresničuje svoje besede: „Nemirni človek naj hodi naprej in — navzgor, vedno — naprej in — navzgor!“ —on—

V Zvezni tiskarni je izšla pravkar Fran Erjavca brošurica „Naša Istra“. V nji razpravlja pisatelj na poljuden in dokaj izčrpljiv način socialni in nacionalni problem tega spornega ozemlja, ki ga zahtevajo Italijani za se, a bi moralo po vsej narurni pravičnosti pripadati Jugoslaviji. Kogar zanimajo peteča vprašanja, ki jih „rešuje“ antantin imperializem v Parizu, bo rad segel po tej drobni razpravi. — V „Tiskovni zadrugi“ je nadalje izšla zbirka pesmi „Rožni grm“ pesnika Cvetko Golar-ja, knjiga finih muzikalnih verzov, polnih prirode in svežih, nežnih lepot ter sijajno delo največjega ruskega romanopisca F. M. Dostojevskega „Besi“, v povsem adekvatnem prevodu Vlad. Levstika. Ker založništvo „Tiskovna zadruga“ ni smatralo za potrebno, da bi „Svobodi“ vposlalo obe te poslednji knjigi v recenzijo, o njih žal, ne moremo obširneje poročati. F. Albrecht.

Društveni vestnik „Svobode“.

Maribor. Vsako nedeljo ob 10. uri dop. se vrše v Mlinski ulici pivovarna Puntigam predavanja in diskusije. S tem se opozarja vse člane Mariborske podružnice Svobode.

Ljubljana. Vse podružnice „Svobode“ opozarjamo, da redno pošiljajo centrali mesečne obračune.

Vse zunanje podružnice „Svobode“ prosimo, da nam v kratkem pošljejo natančen seznam o vsem delovanju podružnic še izza predvojne dobe, ko so delovale naše organizacije še pod imenom *Vzajemnost*, do danes. Centrala rabi nujno seznam, koliko se je tekom tega časa v naših podružnicah vršilo predavanj, dramatičnih iger, kako so bile urejene knjižnice, in koliko knjig štejejo danes, skratka vse, kar spada v področje izobraževalnega dela naše stranke.

Dramatično predstavo, ki se je vršila 30. aprila t. l. v Celjskem Mestnem gledališču podružnice „Svobode“ v Celju se je igralo nad vse pričakovanje dobro. Igralci so se potrudili, da je predstava tako dobro uspela, zato jim kličemo. Le tako naprej, uspehi ne bodo izostali!

Podružnice, katere uprizarjajo dramatične predstave, naj si zbirajo samo take igre, ki odgovarjajo delavskim interesom. Obračajo naj se na centralo po tozadevne informacije, ali pa naravnost na urednika „Svobode“.

